

EESTI KEELT ESIMESE JA TEISE KEELENA KÕNELEVATE LASTE SÕNAVARA PILDIKIRJELDUSKATSE PÕHJAL

ANDRA KÜTT-LEEDIS

Annotatsioon. Eestis ei ole palju andmeid üks- ja mitmekeelsete laste sõnavara erinevuse kohta ja on vähe ka vastavaid instrumente, millega sõnavara omandamist hinnata. Artiklis vaadeldakse 8–10-aastaste eesti keelt emakeelena ($n = 20$)¹ ja eesti keelt teise keelena ($n = 25$) kõnelevate laste sõnavara, täpsemalt nende sõnavara sõnaliigilist jaotumust pildikirjelduskatse põhjal. Samuti katsetatakse uue kindlate põhimõtete alusel välja töötatud pildikirjelduse sobivust andmekogumismeetodina. Tulemused näitavad, et eesti keelt esimese ja teise keelena kõnelevate laste sõnavara sõnaliigiline jaotumus on pildikirjelduses üsna sarnane ning sõnavara nimisõnakeskne. Erinevus on eelkõige sõnavara kvaliteedis, mitte niivõrd ulatuses. Nimisõnalekseemide hulk on eesti keelt esimese keelena kõnelevatel lastel pisut suurem ja sõnavara variatiivsem, tegevusi edasi andes kasutatakse eesti keelt teise keelena omandavatest lastest enam kognitiivseid protsesse tähistavaid verbe. Eesti keelt teise keelena kõnelevate laste tekstide sidusus on sidesõnade ja demonstratiivpronoomenite harvema kasutuse poolest pisut väiksem, aga emotsiooni- ja omadussõnavara seevastu rikkalikum. Pildikirjeldus on küll staatilisem kirjeldusülesanne kui mitme pildi põhine jutustamistest, kuid võimaldab kasutada dünaamilisi verbe ning annab spontaanse kõne andmetega sarnase pildi.²

Võtmesõnad: eesti keel esimese keelena, eesti keel teise keelena, pildikirjeldus, sõnavara, sõnaliigid, eesti keel

¹ Arutlust mõiste *emakeel* üle vt nt Ehala 2017, Argus jt 2021. Valimi aluseks on tingimus, et laste kodukeel on eesti keel ning õpitakse eesti õppekeelega koolis.

² Artikli aluseks olevate andmete kogumist on toetanud HTMi programm „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“.

1. Sissejuhatuseks

Sõnad mängivad tähtsat rolli nii esimese kui ka teise keele omandamisel (Singleton 1999: 4) ning grammatika omandamisel on oluline, et oleks piisavalt sõnu, mille põhjal moodustada eri vorme ja sõnakombinatsioone ning nende sõnadega seotud tähendusüksusi. Seega ei ole sõnavara ja grammatika omandamine selgelt eristatavad (Broccias 2012) ning on mõlemad olulised keelelise arengu näitajad.

Sõnade õppimine toimub juba väga varakult, nii on Erika Bergelson ja Daniel Swingley (2012, 2013, 2015) välja toonud, et juba kuue- kuni üheksakuused imikud teavad mõningaid nimi- ja tegusõnu. Laste varaste sõnade hulgas on mis tahes keele omandamise varasel staadiumil ülekaalus tavaliselt nimisõnad (Fenson jt 1994; Waxman jt 2013; Voeikova 2015), mis võib olla tingitud nimisõnade suuremast esinemissagedusest lapsele suunatud kõnes või ka põhjustest, et nimisõnad aitavad keelt kiiremini omandada (Gentner, Boroditsky 2001), sest tähistavad sageli kindlaid nähtavaid objekte ning lapsel on neid kergem ära õppida (Sandhofer jt 2000: 580). Sageli ilmuvad verbid lapse varasesse kõnesse pisut hiljem kui nimisõnad ja seda oma kognitiivselt suurema keerukuse tõttu. Sabine Stoll jt (2012: 316) väitel võib tegusõnade vähesus tuleneda eri kultuuridele omastest vestlusstrateegiatest, näiteks lastakse lastel tihti objekte nimetada. Samas on uuringud näidanud, et keeltes, kus lapsele suunatud kõne sisaldab rohkem tegusõnu (nt mandariini keel), on ka lapse varases kõnes enam just tegusõnu (vt nt Sandhofer jt 2000). Ka tegusõnade omandamise puhul on oluline lapsele suunatud keeles olevate keeleüksuste sagedus ja nii väidavadki Catherine M. Sandhofer jt (2000: 578), et kuigi verbe kasutatakse lapsele suunatud kõnes alguses vähe, korratakse iga lekseemi rohkemates vormides, mis aitab tuumverbe kiiresti omandada. Omadussõnu leidub mitmete uurimuste põhjal aga laste keeles kasinalt. Hanhong Li ja Alex C. Fang (2011) on leidnud, et lapsed kasutavad adverbe sagedamini kui adjektiive. Nii omadussõnade kui ka üldiselt eri sõnaliikide sõnade omandamise kohta eesti uurimusi napib.

Üldiselt arvatakse, et olenemata sellest, mis ja mitut keelt lapsed omandavad, sarnaneb laste eakohane keeleline areng mõlemas keeles ükskeelsete arenguga ning läbitakse samad olulised erapid (vt nt Thordardottir 2014; Stoll 2012). Seetõttu on oluline uurida, kas eesti keelt esimese ja teise keelena omandavate laste sõnavara areneb sarnaselt. Eesti keele kui

esimese keele andmed sõnavara sõnaliigilise jaotumise kohta pakuvad teise keele ehk sihtkeele õpetamisele aluse ning võimaldavad vajadusel keskenduda õpetamisel just neile sõnaliikidele, mille osakaal on õppija keeles võrreldes emakeelse lapsega oluliselt väiksem.

1.1. Sõnavara omandamine: uuringuid eesti keele kui emakeele ja kui teise keele kohta

Eesti keele kui esimese keele sõnavara omandamise kohta on uuringuid üsna rohkesti, seejuures on rohkem andmeid varase keeleomandamise kohta. Sõnavara, sh sõnaliikide omandamise kohta on MacArthuri-Batesi testi põhiseid uurimusi, mis on mõnel juhul kombineeritud ka spontaanse kõne andmetega (vt nt Urm 2010; Schults jt 2012; Urm 2012; Urm, Tulviste 2016). Astra Schults jt (2012: 678) on analüüsinud 0,8–1,4-aastaste eesti laste sõnavara ja leidnud, et kui lapse sõnavara koosneb rohkem kui 20 sõnast, hakkab suurenema nimisõnade hulk, ning üle 50-sõnalise sõnavara puhul domineerivad lapse kõnes nimisõnad (Schults jt 2012: 678).

Spontaanse kõne lindistuste põhjal on laste sõnaliikide jaotumist ja esinemissagedust vaadelnud Reili Argus ja Helen Kõrgesaar (2014) ning Argus ja Andra Kütt (2017). Argus ja Kõrgesaar on uurinud sõnaliikide jaotumist kahel väikelapsel (vanuses 1,3–2,3). Laste sõnavara koosnes vaatlusperioodi alguses suuresti ainult nimisõnadest, vaatlusperioodi lõpuks nimisõnade osakaal vähenes ning suurenes tegusõnade osakaal. Sageduselt järgnesid tegusõnadele määr- ja asesõnad. (2014: 39–41)

Arguse uurimustulemused (Argus 2009: 150) toovad esile, et laste varased verbiparadigmad on vormirohkemad kui nimisõnade omad. Materjalis esildub *tegema*-verb, mida kuuleb lapse ühes tunniajases lindistuses rohkelt. Kütt ja Argus on vaadelnud koolieelikute kõnet ja leidnud, et sõnade hulgas oli kõige rohkem määrsõnu (sh eriti kohasõnu *all*, *peal*, *otse* jne) ja tegusõnu, millele järgnesid peaaegu võrdselt asesõnad ja nimisõnad. Asesõnade kasutamine on ilmselt ka argivestlusele omane tunnus: kui vestlejad teavad, millele ja kellele viidatakse, võimaldab vestlus enam asesõnu kasutada. Enam asesõnu kasutanud laste kõnes esines rohkem ka demonstratiivpronoomeneid (*siuke*, *siukene*, *teistsugune*, *samasugune* jne). Lekseemides arvestatuna oli laste spontaanses kõnes kõige rohkem nimisõnu (163), määrsõnu (88), tegusõnu (84), muid elemente (39), sageduselt järgnesid omadussõnad (35), arvsõnad (9) ja sidesõnad (9).

Mida rohkem oli lapse kõnes nimisõnalekseeme, seda enam esines tema kõnes ka tegusõnalekseeme. Seega näitab Kūti ja Arguse uurimus kuueaastaste laste suhtelist verbi- ja adverbikesksust, mis vastandub väikelapse nimisõnakesksusele. Mõlemast uurimusest ilmneb, et kui laps kasutab rohkem tegusõnu, kasutab ta ka enam määr sõnu. Individuaalsed erinevused paistavad kõige ilmekamalt silma aga omadussõnalekseemide arvus (nt ühel lapsel 48 adjektiivilekseemi, teisel 26). (Kütt, Argus 2018)

Laste jutustamisoskust ja sealhulgas ka sõnavara mahtu (sõnedes) ning ulatust (lekseemides) analüüsib pildiseeria abil Andra Kūti uurimus (2018). Keskmiselt oli üks pildiseeria abil loodud jutustus 64 sõnet pikk ning ühes narratiivis kasutas laps 35,5 eri lekseemi. Tulemuste järgi oli parematel jutustajatel üldiselt ka rikkam sõnavara. Kõige rikkama sõnavaraga lapse loodud narratiivi ja kõige väiksema sõnavaraga lapse narratiivi vahe oli 38 lekseemi, mis näitab suurt varieeruvust. Rikkama sõnavaraga lapsed väljendasid oma jutustuses enam isikute sisemisi reaktsioone ja seisundeid³. (Kütt 2018: 105–109)

Uuringuid **eesti keelt teise keelena** omandavate laste sõnavara kohta on üksikuid. Mitmed varasemad tööd on juhtumiuuringud ning käsitlevad varast keelelist arengut (vt nt Vihman, Vija 2006; Hassinen 2002). Merit Hallap ja Marika Padrik (2019) on võrrelnud simultaanselt eesti ja vene keelt omandavate kolme- ja nelja-aastaste laste lauseloome ja sõnavormide kasutamise oskust eesti keeles sama vanade eesti ükskeelsete eakohase arenguga ja kõnehilistusega laste oskustega. Uurimuse järgi jäävad kakskeelsete laste oskused ükskeelsete eakohase arenguga laste oskustest maha, sarnanedes kõnehilistusega laste sooritustega.

Siinse uurimuse aluseks olevat pilti on eesti keelt teise keelena omandavate laste sõnavara ja konstruktsioonide hindamiseks pikiuuringuga kasutanud Reili Argus ja Tiina Rütmaa (2024)⁴. Uuriti 25 eesti keelt teise keelena omandavat last, kes kirjeldasid aastase vahega sama pilti. Uuringu järgi suurenes laste kirjeldustes aasta jooksul sõnavara ja seda eriti hoogsalt neil lastel, kelle keeleoskus oli aasta tagasi olnud väiksem.

³ Isiku sisemisi tundeid ja reaktsioone tähistavateks sõnadeks loetakse tajuverbe, füüsilist olekut märkivaid predikaate, teadvusele viitavaid sõnu, emotsioonisõnu, mentaalseid protsesse märkivaid verbe ning kõnelemist tähistavaid predikaate.

⁴ Pilootprojekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“ raames kasutati laste eesti keele oskuse seiramisel pildikirjeldusi esimest korda 2022. a kevadel ning teist korda 2023. a kevadel (vt Argus jt 2022; Argus jt 2023).

Jutustuste pikkus suurenes tekstisõnedes enam kui kaks korda (I aastal 43 ja II aastal 117 tekstisõnet), kuid varieerus lasteti palju nii esimesel kui ka teisel aastal (II aastal 11-st kuni 323 lekseemini); sõnavara ulatus kasvas ühe lapse kirjelduses keskmiselt 32 lekseemist 43 lekseemini. Autorid leidsid, et sõnavara ulatus tervikuna on seotud konstruktsioonide mitmekesisusega, samas ei saa väita, et mingi kindla sõnaliigi (nt verbi) suurem hulk oleks seotud konstruktsioonide kiirema arenguga. Tulemuste põhjal võib aga öelda, et üldjuhul oli lastel, kel oli rohkesti nimi- või tegusõnu, üleüldse suurem sõnavara. Sõnaliikide areng toimus aasta jooksul küllaltki võrdselt ning sõnaliikide sagedusjärjestus jäi aasta jooksul samaks. (Argus, Rüütmaa 2024)

Arguse ja Rüütmaa tulemuste põhjal moodustasid eesti keelt teise keelena omandavate laste pildikirjeldustes kõige suurema hulga lekseemidest nimisõnad (keskmiselt 18 lekseemi ühe kirjelduse kohta) ja kõige sagedamini kasutati neid sõnu, mis tähistasid pildil olevaid olendeid. Kui väikese sõnavaraga lapsed kasutasid pildi kirjeldamiseks kõige esilduvamaid olendeid ja objekte tähistavaid sõnu, siis rikka sõnavaraga lastel leidis ka väiksemate objektide (näiteks kehaosade) nimetusi. Järgnesid tegusõnad, mille kasutus aasta jooksul isegi pisut vähenes (keskmiselt 8,8 ja 2023. a 8,6 lekseemi), ning asesõnad, mille kasv oli hoogne – 2,7 asesõnast 4,8 asesõnani. Kõige sagedasemad asesõnad olid seejuures definiitne pronoomen *see* ja indefiniitsust markeeriv *üks*; isikulised asesõnad (*ta, ma*) ning enesekohased asesõnad (*enda, oma*) ilmusid lapse kõnesse alles teisel aastal. Lisandus ka määr- ja kaassõnu (kasv 2,7 lekseemist 5,3 lekseemini), sagedasemad *veel* ja *kõik*. Omadussõnade varieeruvus oli suur, kui laste sõnavara oli oluliselt rikastunud: 2022. aastal oli kõikide laste peale kokku 19 eri lekseemi, kuid aasta hiljem oli neid 37 ja keskmiselt 1,5 lekseemi ühes kirjelduses. Sidesõnu jäi ka teise aasta lõpuks alla kahe lekseemi ühe jutustuse kohta (sagedasemad *ja, et*). Võõrkeelseid sõnu oli laste jutustustes samuti alla kahe lekseemi ning kui esimesel aastal olid need peaaesjalikult venekeelsed sõnad, siis teisel aastal oli ka ingliskeelseid sõnu (*sand, umbrella*) (Argus, Rüütmaa 2024: 12). Kui vaadata korpuse⁵ andmeid, moodustab üsna suure osa (18,6%) ka kategooria „Muu“, kuhu alla kuuluvad nt üneemid (*mm, ee, aa*).

⁵ Lindistuste audio- ja tekstifailid moodustavad osa loodavast noorte õppijakeele korpusest. Korpus ei ole veel tervikuna avalikult kättesaadav.

Verbide semantiline analüüs tõi välja, et üksik pilt (ja mitte pildiseeria) kutsus lapsi siiski kasutama dünaamilisi verbe. Mõlemal katsekorral oli sagedasim tegusõna *olema*, mis esimesel aastal oligi mõne lapse jutustuses ainuke verb. Aasta hiljem ei olnud ühtki last, kes oleks kasutanud ainult *olema*-verbi. Sageduselt järgmised verbid olid *lugema*, *istuma* ja *mängima*. Kognitiivseid protsesse tähistavaid tegusõnu, nt *mäletama*, *teadma*, *ütleva*, *meeldima*, ja seisundiverbe, nt *puhkama*, *oskama*, leidis pikemates kirjeldustes ja need ilmusid alles teisel lindistuskorral. Eesti keelt teise keelena omandavate laste pildikirjelduste puhul tõi aga autorid välja selle, et kuna testi ei ole läbi tehtud eesti keelt esimese keelena omandavate lastega, on keeruline öelda, mis võiks olla üldse sihttase ehk sõnavara suurus ja koostis, mille poole õppija liigub. (Argus, Rütmaa 2024)

Selle uurimuse peamine eesmärk ongi kirjeldada, milline on eesti keelt esimese keelena omandavate I kooliastme laste pildikirjelduse sõnavara (ehk teisisõnu: noore keeleõppija jaoks sihttase) ning kas ja kui võrd see erineb sama andmekogumismeetodiga (tuginetakse Arguse ja Rütmaa 2024. a andmetele) kogutud kakskeelsete laste andmetest. Pildikirjeldust ei ole eesti keelt esimese keelena omandavate laste sõnavara uurimiseks varem kasutatud ning kindlate põhimõtete alusel välja töötatud pildikirjelduse abil saadud esmased andmed eesti keelt emakeelena kasutavate laste kohta on saadud selles uurimuses. Analüüsitakse pildikirjelduse sobivust sõnavara hindamiseks ning võrreldakse ka tulemusi varem teiste meetoditega (näiteks spontaanne kõne, jutustamistest) kogutud keelematerjaliga. On püstitatud järgmised uurimisküsimused.

1. Kas ja kui võrd erineb eesti keelt esimese ja teise keelena omandavate laste pildikirjelduses kasutatud sõnavara? Täpsemalt vaadatakse pildikirjelduse pikkust (sõnedes) ning sõnavara ulatust (eri lekseeme).
2. Kas eesti keelt emakeelena omandava lapse pildikirjelduses kasutatud lekseemide sõnaliigiline jaotumine erineb eesti keelt teise keelena omandavate laste pildikirjelduse tulemustest?
3. Kui võrd sobib pildikirjelduskatse sõnavara uurimiseks? Kas meetod tingib laste pildikirjeldustes näiteks nimisõnade ülekaalu või mitte? Kas on mõni sõnaliigirühm, mille kasutust pildikirjeldus esile ei kutsu? Kui võrd võimaldab pildikirjeldus kui staatilisemat laadi andmekogumismeetod lastel verbe kasutada ja millised on need verbid täpsemalt?

2. Meetod ja materjal

Uurimuse andmekogumismeetodi aluseks on siinse artikli autori välja töötatud standardsetel põhimõtetel loodud pildid⁶, mis võimaldavad hõlpsalt hinnata nii üks- kui ka mitmekeelsete laste sõnavara (sama pildiga saab testi teha mis tahes keeles). Pildid on üles ehitatud nii, et igal illustratsioonil on kujutatud äratuntav aastaaeg. Siinse uurimuse jaoks on valitud suve pilt (vt joonis 1), et tulemusi oleks võimalik võrrelda eesti keelt teise keelena omandavate laste keelematerjaliga, mis on kogutud sama pildi põhjal (Argus, Rüütmaa 2024).

Joonis 1. Uurimuses kasutatud pilt

Detailirohke pildi abil suunatakse last toimuvat kirjeldama. Pildi esi- ja tagaplaanil on mitu tegelast (nii loomad, linnud kui ka inimesed). Eri suuruses ja värvi detailidega pildil on üks peategelane, kelle emotsiooni (rõõmus, üllatunud, mures vms) on proovitud kujutada esilduvalt. Suvepildil on kujutatud naisterahvast, kes on murelik, sest on saanud päikesepõletuse. Pildi esiplaanil olevate tegelaste tegevust saab iseloomustada eri verbidega. Tagaplaanil on sama tegevust sooritavad tegelased (lapsed mängivad ja ujuvad), kaks juhuslikumat tegelast (ujuvad ja seisavad) ning loomad (koer, kaks kajakat) ning mitmeid eri värvi, mustri, suuruse ja kujuga objekte. Pilt võimaldab muu hulgas väljendada eri kohasuhteid ja

⁶ Pildid on joonistanud illustraator Tuulike Kivestu-Rotella.

tegevusi, emotsioone, kasutada aja- ja viisimäärsõnu, ainsust ja mitmust, omadussõnu ja nende võrdlusastmeid.

Pildikirjeldused tehti lastega individuaalselt. Arvutiekraanile kuvati pilt ning katse juhutati sisse lausega (pildi töökäsk) „Räägi mulle, mida sa pildil näed“. Testija peab juhendi järgi andma kirjeldamise ajal minimaalselt tagasisidet, nii positiivset kui ka negatiivset (nt „Väga hea“, „Räägi veel“, „Kas kõik on räägitud?“). Kõne lindistati ning transkribeeriti *chat*-formaati programmis Clan (MacWhinney 2000)⁷.

Pildikirjelduste analüüsiks vaadeldi nii kirjelduse pikkust (sõnedes) kui ka sõnavara ulatust (lekseemides). Clani poolautomaatselt tekita-tava sõnasagedusloendi sõnavormid lemmatiseeriti ning määrati käsitsi transkriptsioonile toetudes nende sõnaliik ning vaadeldi eri sõnaliikide lekseemide hulka ja osakaalu lapse sõnavaras. Sõnaliikide jaotus põhineb traditsioonilisel jaotusel (Eesti grammatika 2024). Kaas- ja määrsõnad on ühendatud ühte kategooriasse ning kategooriasse „Muu“ on paigutatud üneemid, arusaamatud sõnad ja suulisele kõnele omased vastuspartiklid, nt *no*, *mhm*⁸. Eraldi on analüüsitud verbe, vaadeldes nende semantilisi tunnuseid (st kuidas jaotuvad verbid staatilisuse-dünaamilisuse skaalal).

Uurimuse keelematerjal on kogutud ühe Tallinna kooli 2. klassi lastelt (n = 20)⁹, kes olid katse ajal 8–9-aastased ja kõnelevad eesti keelt emakeelena. Tulemusi on võrreldud Arguse ja Rüütmaa tulemustega, mis esitavad pilootprojekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“ andmeid (vt projekti seireraporti kohta Argus jt 2021, Argus jt 2022, Argus jt 2023), analüüsi aluseks on 25 eesti keelt teise keelena omandava esimese kooliastme lapse andmed. Arguse ja Rüütmaa uuri-muse valimi lapsed õpivad Eesti eri koolides (peamiselt Tallinnas ja Ida-Virumaal, nii eesti kui ka osaliselt vene õppekeele-ga koolides, tegemist ei ole keelekümlusklassi õpilastega). Arguse ja Rüütmaa artikli aluseks on pikiuuringuga kogutud andmed (Argus, Rüütmaa 2024). Analüüsiks on võetud andmeid ka noorte õppijakeele korpusest ehk kasutatud on lisaandmeid, kui Arguse ja Rüütmaa artikkel neid andmeid ei esita.

⁷ Lindistuste audio- ja tekstifailid moodustavad osa loodavast noorte õppijakeele korpusest, praeguses etapis on tekstifailid märgendamata ning korpus tervikuna avalikult veel kättesaadav ei ole.

⁸ Eesti-vene andmete analüüsis on eraldi kategooria loodud ka koodivahelduse käigus kasutatud ehk võõrkeelsete sõnade jaoks.

⁹ Andmed on kogunud ning transkribeerinud artikli autor.

3. Pildikirjelduskatse sõnavara

Tulemused esitatakse kõigepealt eesti keelt esimese keelena omandavate laste kohta, mille järel võrreldakse neid eesti keelt teise keelena omandavate laste andmetega.

3.1. Pildikirjelduste sõnavara: kirjelduse pikkus ja sõnavara rikkus

Eesti keelt emakeelena omandavate laste pildikirjelduste pikkus varieerub küllaltki palju, ulatudes 23 sõnest 259 sõneni (vt tabel 1). Keskmiselt on ühe lapse pildikirjelduses 69 sõnet. Kõige lühemas pildikirjelduses (laps 4) kasutab laps enim nimisõnalekseeme, teistest sõnaliikidest esineb vaid üks-kaks lekseemi ning määr-, kaas-, omadus- ja arvsõnad puuduvad sootuks. Kõige lühemas kirjelduses kordab laps seejuures aga vaid üht lekseemi (sidesõna *ja*), iga kirjeldatud objekt ja isik on eraldi lekseem ning vaatamata jutu lühidusele on kasutatud nimisõnade ulatus lai. Kõige pikemas kirjelduses (laps 3) on esindatud kõik sõnaliigid, enim esineb nimisõnalekseeme ning võrreldes teiste lastega ka enim omadussõna- (12) ning asesõnalekseeme (10).

Sõnavara ulatuse varieeruvus on laste kirjeldustes väiksem kui kirjelduste pikkus, ulatudes 17 lekseemist 95 eri lekseemini. Keskmiselt on ühes kirjelduses 39,5 lekseemi. Kõige kasinamalt eri lekseeme esinenud kirjelduses (laps 14) on seejuures olemas nii esilduvad kui ka tagaplaanil olevad objektid ja olendid (vt täpsemalt osa 4.1), seejuures on peaaegu võrdselt nimi- ning tegusõnu, olemas on ka määr- ja kaassõnad, kuid puuduvad omadus-, arv-, ase- ja sidesõnad. Sõnavaralt kõige rikkamas kirjelduses (laps 3) on olemas kõik sõnaliigid. Kõige ohtramalt on kasutatud nimisõnalekseeme (42 lekseemi), võrdselt aga tegu-, omadus- ning määr- ja kaassõnu (12 lekseemi), millele järgnevad asesõnad (10 lekseemi).

Kui võrrelda eesti keelt emakeelena omandavate laste andmeid eesti keelt teise keelena omandavate laste pildikirjeldustega, on eesti keelt teise keelena omandavate laste tulemustes näha ka aasta jooksul toimunud arengut, sest sama pildi järgi said lapsed jutustada aastase vahega kaks korda. Teisel aastal olid eesti keelt teise keelena omandavate laste kirjeldused 48 sõne võrra pikemad kui siinse uurimuse järgi eesti keelt emakeelena kõnelevatel lastel ning kirjeldused ulatusid 117 tekstisõneni. Samas toovad Argus ja Rüütmaa välja (2024), et pildikirjelduste pikkus tekstisõnades

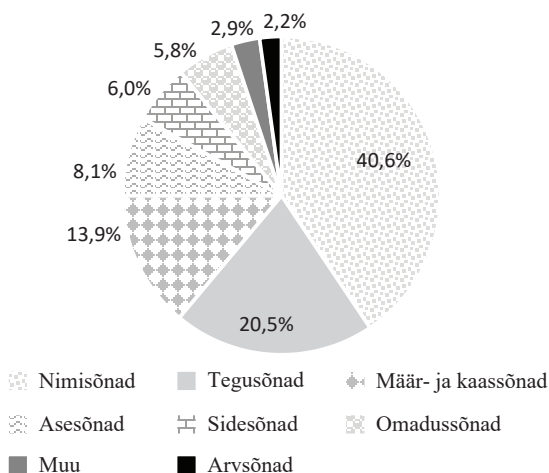
Tabel 1. Eesti keelt emakeelena kõnelevate laste kirjeldustes esinenud sõnavara jaotumine sõnaliigiti, sõnavara ulatus ning kirjelduste pikkus

	Nimisõnad	Tegusõnad	Omadus- sõnad	Määr- ja kaasõnad	Sidesõnad	Arvsõnad	Asesõnad	Muu	Kokku lekseeme	Kokku sõnesid
Laps1	16	8	0	4	3	0	2	2	35	64
Laps2	14	14	1	8	5	0	3	1	46	70
Laps3	42	12	12	12	4	1	10	2	95	259
Laps4	17	2	0	0	1	0	1	1	22	23
Laps5	20	9	3	9	3	1	6	2	53	108
Laps6	8	6	1	5	1	0	2	1	24	28
Laps7	6	10	0	4	2	0	4	0	26	37
Laps8	9	8	0	6	2	2	6	3	36	69
Laps9	16	11	1	7	4	0	5	0	44	93
Laps10	26	10	6	7	2	1	3	1	56	86
Laps11	13	12	1	3	3	1	3	1	37	44
Laps12	22	2	1	1	3	0	2	2	33	53
Laps13	11	9	1	4	1	2	3	3	34	45
Laps14	7	5	0	2	3	0	0	0	17	27
Laps15	10	5	1	1	2	1	1	0	21	36
Laps16	12	5	3	3	2	1	2	2	30	42
Laps17	23	8	6	9	2	4	3	1	56	96
Laps18	12	5	1	4	1	2	0	1	26	38
Laps19	26	17	6	16	3	1	8	0	77	118
Laps20	10	4	2	5	0	0	0	0	21	30
KOKKU	320	162	46	110	47	17	64	23	789	1366

varieerus lapseti olulisel määral nii esimesel kui ka teisel lindistuskorral (11-st kuni 323 tekstisõneni). Kui eesti keelt esimese keelena omandavate laste lühemad jutustused sisaldasid nii esilduvaid kui ka kõrvalisi objekte ning isikuid, siis eesti keelt teise keelena omandavate laste kõige lühemad pildikirjeldused koosnesid pelgalt objektide nimetamistest. Pikemad kirjeldused sisaldasid sarnaselt eesti keelt emakeelena omandavate laste tulemustega eri objekte ja isikuid ning enam lekseeme.

4. Pildikirjelduskatsetes kasutatud sõnavara sõnaliigiline jaotumus eesti keelt emakeelena kõnelevate laste ja eesti keelt teise keelena kõnelevate laste võrdluses

Eesti keelt emakeelena kõnelevate laste pildikirjeldustes oli kõige enam nimisõnalekseeme (16)¹⁰, millele järgnesid tegusõnalekseemid (8,1), määr- ja kaassõnalekseemid (5,5), asesõna- (3,2), sidesõna- (2,4), omadussõna- (2,3), kategooria „Muu“ lekseemid (1,1) ning arvsõnalekseemid (0,8). Joonis 2 annab ülevaate sõnade jaotumisest sõnaliigiti.

Joonis 2. Eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste pildikirjeldustes kasutatud sõnad sõnaliigiti (lekseemides)

Eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste pildikirjeldused on nimisõnakesksemad kui näiteks pisut nooremate laste spontaanse kõne vestlused (Kütt, Argus 2018). See on ka ootuspärane, sest kirjelduse puhul ei edastata tihti sidusat narratiivi. Samas näitab kirjelduse sidusust ja terviklikkust tegu- ning asesõnade üsna sage kasutus. Kirjeldustes on seejuures kasutatud rohkem omadussõnu, kui seda on tehtud spontaanses kõnes (Kütt, Argus 2018) ja pildiseeria alusel jutustamisel (Kütt 2018), kus emotsioonisõnavara on kasutatud vähesel määral ja eelkõige sõnavaralt

¹⁰ Sulgudes on esitatud eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste valimi (n = 20) keskmine lekseemide arv ühe kirjelduse kohta.

rikkamates jutustustes. Kuigi pilt pakub võimaluse objekte loendades kasutada ka arvsõnu, on eesti laste kirjeldustes neid vähem kui sõnaliigikategooriat „Muu“, mis sisaldab eelkõige mõttepause tähistavaid üneeme (*ee, ää* jms).

Eesti keelt teise keelena kõnelevate laste pildikirjeldustes moodustasid samuti kõige suurema osa nimisõna- ja tegusõnalekseemid, mida kasutati peaaegu võrdväärselt eesti keelt esimese keelena omandavate lastega: ühes kirjelduses oli keskmiselt 17,7 nimisõnalekseemi ja 8,6 verbilekseemi. Sageduselt järgmised olid – sama moodi nagu eesti keelt esimese keelena kõnelevatel lastel – määr- ja kaassõnad, mida kasutati küll mõnevõrra vähem, kui tegid seda eesti keelt esimese keelena kõnelevad lapsed. Pisut rohkem (enam kui ühe lekseemi võrra, keskmiselt 4,8 lekseemi ühes kirjelduses) esineb eesti keelt teise keelena omandavate laste kirjeldustes asesõnu. Samuti on kirjeldustes enam omadussõnalekseeme: eesti keelt esimese keelena omandavatel lastel keskmiselt 2,3 ja eesti keelt teise keelena omandavatel lastel 3,8 lekseemi ühes kirjelduses. Arvsõnalekseeme on kirjeldustes peaaegu võrdväärselt. Suurim erinevus seisneb kategoorias „Muu“, mille osakaal jääb eesti keelt teise keelena omandavate laste puhul kõrgeks: kui eesti keelt emakeelena omandavad lapsed kasutasid neid lekseeme kokku vaid 23 korral, siis eesti keelt teise keelena omandavad lapsed 504 korral. Kuigi Arguse ja Rüütmaa analüüsis ei ole seda eraldi välja toodud, on nende sõnade kasutus väga sage. See näitab eesti keelt teise keelena omandavate laste kirjelduste väiksemat sujuvust, sest rohkem on mõttepause, mida täidetakse üneemidega. Eraldi olid mitmekeelsete laste kirjeldustes välja toodud ka võõrkeelsed sõnad (keskmiselt 1,1 lekseemi), esines nii vene- (nt *zontik*) kui ka ingliskeelseid sõnu (nt *sand, umbrella*). (Argus, Rüütmaa 2024: 12)

Järgnevalt on esitatud pildikirjelduse sõnavara detailsem analüüs lekseemide sõnaliigilise jaotumuse järgi.

4.1. Nimisõnalekseemid

Eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste kirjeldustes nimetati olenditest võrdselt üldnimetust *inimesed* (20) ning lekseemi *koer* (20), rohkelt kasutati ka lekseeme *laps* (17), *mees* (11), võrdselt ehk kümnel korral lekseeme *naine, kajakas* ning kaheksal korral lekseeme *lind* ja *tädi*. Sageduselt järgnesid lekseemid *tüdruk* (7), *poiss* (5), *pere* (4) ning *loom*,

tuvi ja *isa*, mida kasutati kõiki kahel korral. Olendite kohta leidis ka lekseeme, mida kasutati vaid kord: *isakajakas*, *merineitsi*, *onu*, *vanaema*, *võõrad*. Kõige rohkem kasutati eri lekseeme aga objektide tähistamiseks: sagedasim nimisõnalekseem oli *pall* (21), järgnesid *vesi* (18), *purjekad* (16), *raamat* (12), *päikesekreem* (11), *tool* (11), *meri* (10), *rand* (8), *kauss* (8). Teised objekte tähistavad nimisõnalekseemid esinesid kahel kuni seitsmel korral. Leidis ka objekte tähistavaid lekseeme, mis esinesid vaid ühe lapse jutustuses, nt *asi*, *praht*, *joogikauss*, *käsi*, *marjad*, *ruudud*, *pilv*, *õlu*, *piknikuasjad* jt. Seega võib öelda, et lapsed pöörasid tähelepanu nii inimestele ja seejuures pigem üldnimetustele (*inimesed*, *lapsed*) kui ka objektidele, kuid sõnavara ulatus oli kõige laiem objekte tähistavate lekseemide puhul.

Nimisõnalekseemide hulgas on ohtralt liitnimisõnu: kõikide laste kirjeldustes kokku kasutati 51 liitnimisõnalekseemi, mis moodustab nimisõnalekseemidest tervelt 16%. Kõige enam esineb liitnimisõna *päikesekreem* (11). Palju leidub üksikuid liitnimisõnalekseeme: *isakajakas*, *vanaema*, *koerakauss*, *joogikauss*, *saiapäts*, *rannalina*, *söögilaud*, *suveilm*, *piknikuasjad*, *aluspüksid*, *vihmavari*, *merineitsi*. Ühe objekti kohta kasutatakse mitmeid sünonüümseid liitnimisõnu: *päikesevari* (6), *päevavari*; *piknikutekk* (2), *piknikulina* (3), *rannalina*; *mängupart* (2), *kummipart*, *mängukummipart*; *lamamistool* (3), *tugitool* (2). Samade liitsõnade kohta on kasutusel ka liitnimisõnalekseemid: *kreem*, *sall*, *part* (6), *tool* (11).

Eesti keelt teise keelena omandavate laste pildikirjeldustes olid sagedasemad pildil olevate olendite nimetused (*koer*, kokku 22, *ema* 19, *isa* ja *tüdruk* 18 lapsel). Objektide tähistavaid sõnu kasutati veidi vähem, sagedasimad olid *raamat* ja *pall* (16 lapsel). Teise aasta kirjeldustes olid samuti kõige sagedasemad nimisõnad pildil olevaid olendeid tähistavad sõnad, nagu *koer* (21 lapsel), *ema*, *tüdruk* (20), *isa* (19), *poiss* (16), *lind* (15). Objektide tähistavatest nimisõnadest sagedasim oli *raamat* (15 lapsel). (Argus, Rüütmaa 2024: 11)

Liitsõnade kohta on teada, et eesti keelt teise keelena omandavad lapsed on samas pildikirjelduskatses kasutanud keskmiselt 1,16 liitsõnalekseemi (Argus, Rüütmaa 2024: 13), eraldi sõnaliigilisi andmeid liitsõnalekseemide puhul esitatud ei ole, kuigi näiteks toodud sõnad on kas nimi- või omadussõnad. Eesti keelt esimese keelena kõnelevad õpilased kasutasid liitsõnu üle kahe korra sagadamini (keskmiselt 2,55 liitsõnalekseemi ühes kirjelduses).

Seega kirjeldati nii pildil olevaid tegelasi kui ka objekte, kuid eesti keelt esimese keelena kõnelevad lapsed pöörasid enam tähelepanu pigem objektidele, eesti keelt teise keelena kõnelevad lapsed aga isikutele ning eristasid ka pildil esilduvat tegelast (päikesepõletuse saanud naist) selgemalt.

4.2. Tegusõnalekseemid

Eesti keelt emakeelena kõnelevate laste tegusõnalekseemid hõlmavad kokku 38 eri verbilekseemi 240 kasutuskorral (keskmiselt 8,1 verbilekseemi ühel lapsel). Kõige sagedasem oli verb *olema* (98 kasutust), järgnesid verbid *ujuma* (19), *nägema* (17), *mängima* (14), *lugema* (13), *sõitma* (10), *vaatama*, *magama* (5), *päevitama*, *seisma* (4). Teised verbilekseemid esinesid üks kuni kolm korda. Verbe, mida oli kasutatud vaid üks kord, oli tervelt 20 (sh nt verbid *hulpima*, *vahtima*, *kõrvetama*, *pikutama*, *tähendama*, *purjetama*, *seadma*, *minema*). Esiplaani tegevusi (*lugema*, *kreemitama*) on lapsed katnud eri määral, mistõttu ei saa väita, et enamasti kirjeldavad lapsed esiplaani tegelaste tegevusi.

Kõige vähem sisaldas ühe lapse verbisõnavara 2 lekseemi ja kõige enam 17 eri lekseemi (vt tabel 1, lapsed 4 ja 19). Kõige rohkem verbe kasutanud lapse kirjelduses esines ka kõige hulgalisemalt adverbide, mis ühtib Küti ja Arguse varasema tulemusega (2017: 89), et sagedam verbikasutus tingib ka sagedasema adverbikasutuse.

Verbidest 34 on olemuselt dünaamilised ja 3 staatilised (*olema*, *tähendama*, *oskama*). Seejuures on esindatud 7 liikumisverbi (*panema*, *sõitma*, *tegema*, *purjetama*, *hulpima*, *minema*, *seadma*), 6 kognitiivset protsessi väljendavat verbi (*nägema*, *vaatama*, *vahtima*, *ütleva*, *teadma*, *arvama*), 3 modaalverbi (*tahtma*, *saama*, *pidama*) ning vaid üks emotsiooni tähistav verb (*lõbutsema*).

Eesti keelt teise keelena omandavate laste tegusõnalekseeme oli teisel aastal keskmiselt 8,6. Seega jääb keskmine verbilekseemi kasutus eesti emakeelega laste kasutuse sarnaseks (poole lekseemi võrra sagedasemaks). Kõige sagedasem verb oli sarnaselt eesti keelt esimese keelena omandavate lastega *olema* (24 lapsel). Teised sagedased tegusõnad olid *lugema* (22 lapsel), *istuma* (16) ja *mängima* (15). (Argus, Rüütmaa 2024: 12) Seega võib öelda, et üht esiplaani tegelast (lugevat meest) märkasid eesti keelt teise keelena kõnelevad lapsed isegi paremini, sest olid eesti keelt esimese keelena kõnelevatest lastest enam kasutanud verbe *lugema* ja *istuma*.

Eesti keelt teise keelena omandavate laste kirjeldused sisaldasid seevastu vähem kognitiivseid protsesse tähistavaid verbe. Näiteks leidus verbe *mäletama, teadma, ütleva, meeldima* vaid pikemates kirjeldustes (Argus, Rüütmaa 2024: 12). Seevastu oli eesti keelt emakeelena omandavatel lastel näiteks *nägema*-verb sagedamate seas.

4.3. Määr- ja kaassõnalekseemid

Eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste kirjeldustes esines keskmiselt 5,5 määr- ja kaassõnalekseemi ning vaid ühe lapse kirjelduses (laps 4, vt tabel 1) ei esinenud ühtegi määr- ega kaassõnalekseemi. Samas on varieeruvus selle sõnaliigi kasutuses suur, ulatudes 1 lekseemist 16 lekseemini. Kõige sagedasemad lekseemid olid kirjeldustes *siin* (26), *seal* (22), *peal* (19), *all* (12), *sees* (9), *veel* (8), *kõrval* (5), *niisama* (5), *juures* (4). Teiste määr- ja kaassõnade kasutus oli harvem. Sagedased määr- ja kaassõnad väljendavad seega enamjaolt asukohta. Tervelt 26 lekseemi esinesid vaid ühel korral ning olid väga erineva tähendusega, sagedasemad siiski kohta väljendavad lekseemid, samas leidus nii viisi- kui ka ajamäärsõnu (*rahulikult, aeg-ajalt, niisama, koos, praegu, vahel* jne). Eesti keelt emakeelena omandavate laste sagedast määr- ja kaassõnade kasutust kinnitavad ka koolieelikute spontaanse kõne andmed (Kütt, Argus 2018), kus samuti leidus kõige enam kohasuhteid väljendavaid lekseeme.

Eesti keelt teise keelena omandavatel lastel oli teisel lindistuskorral kaas- ja määrsõnade kasutus eesti keelt emakeelena omandavate lastega võrreldes hulga poolest sama (keskmiselt 5,5 määr- ja kaassõnalekseemi) ning kõige sagedasemad olid määrsõnad *veel* ja *kõik* (mõlemad 12 lapsel) (Argus, Rüütmaa 2024: 12). Eesti keelt esimese keelena omandavate laste lekseemide hulgas oli *kõik* esindatud seejuures vaid ühel korral.

4.4. Omadussõnalekseemid

Eesti keelt esimese keelena kõnelevad lapsed kasutasid oma kirjeldustes keskmiselt 2,2 omadussõnalekseemi, kõikide laste peale on kokku 46 eri lekseemi. Kasutus varieerub palju: on viis last, kes ei kasutanud oma kirjelduses ühtegi omadussõna, teistes kirjeldustes varieerub omadussõnakasutus 1 lekseemist 12 lekseemini. Kõige enam omadussõnu kasutanud lapse kirjeldus (laps 3, vt tabel 1) on kõige pikem ning sisaldab

ka kõige rohkem kõikide teiste sõnaliikide lekseeme. Need lapsed, kes kasutasid enam omadussõnu (6 lekseemi, teistel jääb vahemikku 1–3), olid ka rikkama tegusõna- ja nimisõnalekseemide kasutusega.

Kõige sagedamini esines värvust tähistavaid lekseeme *punane* (12), *sinine* (10), samuti mustreid väljendavaid omadussõnu *triibuline* (9), *ruuduline* (3), *täpiline* (3). Esines üks liitomadussõnalekseem (*valgekirju*). Kahel või kolmel korral esines ka suurusi väljendavaid lekseeme *väike*, *kauge*, *lühike*, *suur*. Teised omadussõnalekseemid esinesid vaid ühel korral (mh *puhas*, *pilvine*, *kaunis*, *parim*). Ükski laps ei kasutanud pildil kujutatud esilduva tegelase jaoks sobivat emotsioonisõna (*murelik*, *mures*, *kurb*).

Eesti keelt teise keelena omandavate laste kirjeldustes oli omadussõnade osakaal peaaegu sama mis eesti keelt esimese keelena omandavate laste kirjeldustes (mõlemal ligi 6%). Sama moodi leidis neidki lapsi, kes ei kasutanud ühtegi omadussõna (7 last), ning oli omadussõnu, mida oli kasutanud vaid üks laps (nt *vana*, *soe*, *selge*, *kuum*). Kõige sagedasemad omadussõnad olid samuti värvi väljendavad *punane*, *sinine* (mõlemad 14 lapse lindistuses) ja *valge* (8 lapsel), seejuures esines värvisõnavaras liitomadussõnu (nt *tumepruun*, *helepruun*). Leidis ka hulk omadussõnu, mida oli kasutanud ainult üks laps (nt *vana*, *väike*, *soe*, *selge*, *kuum*, *täpiline*, *kurb*, *väsinud*). (Argus, Rüütmaa 2024: 12)

Seega jääb omadussõnade kasutus nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena omandavatel lastel pigem väikseks, mis kattub ka varasemate tulemustega nii eesti kui ka inglise laste kohta (Argus, Kõrgesaar 2014; Kütt, Argus 2018; Li, Fang 2011). Eesti keelt teise keelena omandavate laste omadussõnavara on siiski laiem, sest lisaks värvisõnadele esineb ka emotsioonisõnu.

4.5. Sidesõnalekseemid

Eesti keelt esimese keelena omandavate laste kirjeldustes on keskmiselt 2,4 sidesõnalekseemi (kokku 47 eri lekseemi) – seda on umbes sama palju kui kirjeldustes olevaid omadussõnu. Vaid üks laps ei kasutanud oma kirjelduses sidesõnu (laps 10, vt tabel 1). Tema jutustuses on keskmisest vähem ka nimi- ning tegusõnu ning jutustus on lühike (30 sõnet pikk, laste kirjelduste keskmine 68,5 sõnet).

Sagedasemad sidesõnad olid *ja* (133 kasutuskorda), *siis* (34 kasutuskorda), *et* (14 kasutuskorda). Veel kasutati sidesõnu *nagu* (4 kasutuskorda),

sest, vði (mõlemat 2 korral) ning ühel kasutuskorral sidesõna *ega*. Sidesõna *ja* oli kõige sagedasem ning neljal lapsel ka ainuke kirjelduses esinenud sidesõna.

Kui võrrelda pildikirjelduskatse tulemusi spontaanse kõne andmetega (Kütt, Argus 2018: 89), ilmneb, et sidesõnade kasutus on pildikirjeldustes sage, sest spontaanse kõnes jäi sidesõnade osakaal üle kahe korra väiksemaks (1–2%). Seega on ükskeelsete laste kirjeldused sidusad, mitte pelgalt üksikute isikute ja objektide kirjeldused.

Eesti keelt teise keelena omandavad lapsed kasutasid sidesõnu vähem (esimesel lindistuskorral keskmiselt 1,4 lekseemi, aasta hiljem 1,9 lekseemi ühe kirjelduse kohta). Sama moodi nagu ükskeelsetel lastel olid siingi sagedasimad sidesõnad *ja* ja *et* (11 lapsel). Veel esines sidesõnu *aga, sest ja nagu*. (Argus, Rüütmaa 2024: 12) Seega oli mitmekeelsete laste kirjeldustes sidesõnalekseeimide valik väiksem ning esinemus harvem.

4.6. Asesõnalekseeimid

Eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste kirjeldused sisaldavad keskmiselt 3,2 asesõnalekseeimi (osakaal 8,1%). Kõige sagedasemad asesõnad on *see* (53 kasutuskorda), *ma* (23), *ta* (20), *kes* (8), *endale* (7), *nad* (5), *oma* (5). Kirjeldustes on kasutatud veel asesõnu *mõned, teised, ühed*. Asesõnade kasutus ühtib Arguse ja Küti tulemustega (2022), mille järgi kasutavad kuue-seitsmeaastased eesti lapsed oma narratiivides eesti keelele omaseid viitevahendeid.

Eesti keelt teise keelena omandavatel lastel leidis asesõnu pisut enam kui eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste kirjeldustes (keskmiselt 4,8 lekseemi). Sama moodi nagu ükskeelsetel oli kõige sagedasem definiitne pronomeni *see* (12 lapsel), kuid eristus indefiniitsust markeeriv *üks*, mida eesti keelt esimese keelena kõnelevad lapsed ei kasutanud kordagi. Sageli kasutati ka demonstratiivpronomeni *see* (14). Isikulistest asesõnadest esinesid veel *ta* (12 lapsel) ja *ma* (10 lapsel). Asesõnakasutuse silmatorkavaim muutus aasta jooksul oligi isikuliste (*tema, me, nemad*) ja enesekohaste asesõnade (*enda, oma*) kasutus (Argus, Rüütmaa 2024: 19)

Andmetest järeldub, et nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena kõnelevate laste kirjeldused on asesõnade sagedase kasutuse tõttu sidusad.

4.7. Arvsõnalekseemid

Eesti keelt emakeelena kõnelevate laste kirjeldustes esines arvsõnu vähe – keskmiselt alla ühe arvsõnalekseemi ühes kirjelduses. Peaaegu pooled lapsed (9 last) ei kasutanud oma kirjelduses ühtegi arvsõna. Kuigi pilt pakub võimaluse eri tegelasi ja objekte ka loendada, ei ole eesti keelt emakeelena kõnelevad lapsed seda kirjelduses sageli teinud. Esinevad arvsõnad *üks, kaks, kolm, neli*, neist sagedasim *üks* (22 kasutuskorral).

Eesti keelt teise keelena omandavad lapsed kasutasid pildikirjeldustes võrreldes ükskeelsetega arvsõnu vähem (keskmiselt alla ühe lekseemi). Sama moodi nagu eesti keelt esimese keelena omandavatel lastel oli sagedasim arvsõna *üks*. (Argus, Rüütmaa 2024: 11)

4.8. Sõnavarakategooria „Muu“

Eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste kirjeldustes jäi arvsõnadest isegi enam lekseeme (kokku 23 lekseemi, keskmiselt ühes kirjelduses 1,1 lekseemi) kategooriasse „Muu“, peamiselt olid need mõttepause tähistavad üneemid (näiteks *mm, ee, ää*).

Eesti keelt teise keelena omandavate laste pildikirjelduste analüüsis pole kategooriat „Muu“ analüüsitud, kuid andmetest loodava korpuse põhjal kasutavad mitmekeelsed lapsed üneeme rohkelt. Teistest lekseemidest on üneemide osakaal 10%. See tulemus näitab, et eesti keelt teise keelena omandavate laste kirjeldustes on enam mõttepause.

5. Arutelu ja kokkuvõte

Pildikirjeldusega saadud tulemused andsid ülevaate eesti keelt esimese ja teise keelena omandava, I kooliastmel õppiva 45 lapse sõnavarast.

Eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste pildikirjelduste pikkus varieerus palju (vahemikus 23–259 sõnet), kuid siiski vähem kui eesti keelt teise keelena omandavate laste pildikirjelduste puhul (varieeruvus vahemikus 11–323 sõnet). Eesti keelt teise keelena omandavate laste jutustused olid keskmiselt pikemad (117 sõnet), samas oli varieeruvus laste vahel endiselt suurem kui eesti keelt esimese keelena omandavatel lastel. Keskmiselt olid nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena omandavate

laste kirjeldused pikemad kui näiteks koolieelses eas lastelt pildiseeria abil kogutud jutustused (Kütt 2018).

Pildistiimuli kirjeldamisel kasutatud sõnavara ulatus (eri lekseemide kasutus) oli lai nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena kõnelevatel lastel ning varieerub vähem kui tekstide üldine pikkus. Kõige enam lekseeme esines eesti keelt esimese keelena kõneleval lapsel (ühes kirjelduses kokku 95 eri lekseemi). Seejuures oli kõige rikkama sõnavaraga lapse kirjelduses üsna võrdselt nii nimi-, tegu- kui ka määr- ja kaassõnalekseeme. Eesti keelt teise keelena omandavate laste kõige pikemad kirjeldused sisaldasid kokku üle 80 eri lekseemi. Eesti keelt esimese keelena kõnelevate laste kirjeldustes oli keskmiselt 39,5 lekseemi, eesti keelt teise keelena kõnelevatel lastel 43 lekseemi.

Teine uurimisküsimus käsitles eesti keelt emakeelena omandava lapse pildikirjelduses kasutatud sõnade sõnaliigilist jaotumist. Uurimuse järgi jaotub eesti keelt esimese ja teise keelena omandavate laste sõnavara üsna sarnaselt, kuid eri sõnaliikide sees on siiski erinevusi.

Nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena omandavad lapsed kasutasid oma pildikirjeldustes kõige arvukamalt nimisõnalekseeme (eesti keelt esimese keelena omandavad lapsed keskmiselt 16 eri lekseemi, teise keelena omandavad lapsed 17,7 eri lekseemi). Eesti keelt esimese keelena omandavad lapsed nimetasid seejuures kirjelduses enam nii objekte kui ka isikuid. Nende nimisõnavara oli rikas ja vormiliselt keerukas – esines nii liht- kui ka liitsõnu (nt kolmest osisest koosnev nimisõnaleksee *mängukummipart*). Eesti keelt teise keelena omandavad lapsed nimetasid enam aga isikuid ning kui eesti keelt esimese keelena omandavad lapsed piirdusid üldnimetusega *inimesed*, siis eesti keelt teise keelena omandavad lapsed kasutasid sagedamini eraldi lekseeme kõikide pildil olevate isikute kohta (*ema, lapsed, mees, koer* jne). Samuti kirjeldasid eesti keelt teise keelena omandavad lapsed enam pildil esilduvat tegelast (*ema*).

Verbide kasutus on eesti keelt esimese ja teise keelena kasutataval lastel peaaegu võrdne (keskmiselt vastavalt 8,1 ja 8,6 eri lekseemi). Kõige sagedasem verb oli mõlemal rühmal *olema*. Esiplaani tegevusi katsid lapsed erinevalt, kuid eristub siiski verbide kognitiivne keerukus. Kui eesti keelt teise keelena kõnelevate laste kirjeldustesse tulid nt kognitiivsed verbid alles teisel aastal (Argus, Rüütmaa 2024), siis eesti keelt esimese keelena omandataval lastel olid esindatud 6 erinevat kognitiivset verbi ja ka liikumisverbid. Ühtviisi vähe kasutasid lapsed emotsiooniverbe (eesti keelt

esimese keelena omandavad lapsed seejuures vaid ühel korral – lekseem *lõbutsema*, eesti keelt teise keelena omandavad lapsed kahel korral). Seega on verbide hulk ja ka ulatus lastel sarnane, kuid kognitiivselt keerukamaid verbe kasutavad enam eesti keelt esimese keelena omandavad lapsed.

Määr- ja kaassõnade varieeruvus oli lastel üsna suur ning enam kasutasid määr- ja kaassõnu eesti keelt esimese keelena omandavad lapsed (keskmiselt 5,5 eri lekseemi, eesti keelt teise keelena omandavad lapsed 5,3 lekseemi). Kõige suurem erinevus oli kahe rühma vahel aga määr- sõnade valikus. Eesti keelt esimese keelena omandavad lapsed kasutasid arvukalt kohasusteid väljendavaid määr sõnu, samal ajal kui eesti keelt teise keelena omandavatel lastel esinesid enim sõnad *kõik* ja *veel*, mida eesti keelt esimese keelena omandavad lapsed ei kasutanud üheski kirjelduses. Ilmselt võib see näidata ka erinevat lähenemist ülesandele: kui eesti keelt teise keelena omandav laps kasutab pilti kirjeldades näiteks fraasi „Veel on seal ema“ või kui lugu on kirjeldatud „Kõik“, siis eesti keelt emakeelena omandavad lapsed keskenduvad rohkem sellele, mis on pildil. Oleks huvitav edasi uurida, miks see nii on. Eesti keelt esimese keelena omandavate laste määr sõnakasutus oli lai, sisaldas nii viisi-, koha- kui ka ajamäär sõnu. See tulemus läheb kokku spontaanse kõne andmetega (Kütt, Argus 2018), mille järgi on ükskeelsete eesti koolieelikute kõne adverbi- ja verbirohke.

Omadussõnade kasutus jäi lastel kasinaks, mis ühtib varasemate andmetega eesti koolieelikute spontaanse kõne kohta (Argus, Kõrgesaar 2014; Kütt, Argus 2018). Samasugused tulemused on saadud ka ingliskeelsete laste kohta (Li, Fang 2011). Rikkam omadussõnade kasutus oli seotud ka rikkama sõnavaraga (st nt nimisõna- ja verbilekseemide ulatusega). Enim kasutasid eesti lapsed värvinimetusi. Eesti keelt teise keelena omandavad lapsed märkasid sagedamini esiplaanil oleva tegelase emotsiooni ning kasutasid ka emotsioone tähistavaid sõnu veidi enam. See on kahtlemata huvitav tulemus, sest mitmed varasemad uurimused on nii üks- kui ka mitmekeelsete laste puhul rõhutanud vähest omadus- ja emotsioonisõnade kasutust.

Sidesõnade kasutus oli sagedasem eesti keelt esimese keelena omandavatel lastel (seejuures eriti lekseemide *ja*, *siis* kasutus). Ka eesti keelt teise keelena omandavad lapsed kasutasid kõige sagedamini lekseemi *ja*, kuid sidesõnu oli vähem ning ka nende ulatus oli väiksem. Samas oli nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena omandavate laste sidesõnade kasutus

suurem, kui on ilmnunud näiteks varasematest ükskeelsete laste spontaanse kõne uurimustest (Kütt, Argus 2018). See näitab, et pildikirjeldused on sidusad tervikud ehk mõttetervikud on sidesõnade abil seotud.

Asesõnu kasutasid eesti keelt teise keelena omandavad lapsed teisel lindistuskorral isegi rohkem – see on ka sõnavararühm, kus aastaga lisanud enam kui poole võrra lekseeme, seejuures demonstratiivpronoomeneid. Definiitne pronoomen *see* oli laste kõnes kõige sagedasem. Indefiniitsust markeeriv asesõna *üks* esines vaid eesti keelt teise keelena omandavate laste keelematerjalis. Asesõnade lai kasutus näitab lugude sidusust ning ka viitevahendite kasutamist kirjelduses.

Kuigi pilt pakkus võimaluse isikuid ja objekte loetleda, oli arvsõnade kasutus harv nii üks- kui ka mitmekeelsete laste kirjeldustes. Samuti, kui pildil olevad objektid on kirjeldatud, antud juhul siis loetletud, on sõnavara n-õ ammandunud, mida tõdevad ka Argus ja Rüütmaa oma tulemustes (2024: 19).

Kõige suurem erinevus laste tulemustes oli kategoorias „Muu“. Eesti keelt teise keelena omandavad lapsed kasutasid rohkem üneeme ning see näitab, et eesti keelt teise keelena omandaval lapsel esineb teksti loomisel enam pause ja katkestusi.

Üldiselt võib aga öelda, et keeleoskuse kasvades on sõnavara areng sõnaliigiti üks- ja mitmekeelsetel lastel sarnane. Eesti keelt esimese ja teise keelena omandavate laste sõnavara erineb eelkõige kvaliteedilt: eesti keelt emakeelena omandavatel lastel on rohkem liitsõnu ja üht objekti võidakse tähistada mitme eri lekseemiga, samuti kasutatakse enam kognitiivverbe.

Seega näitab ka eri sõnaliikide analüüs, et pildikirjeldus kui andmekogumismeetod sobib nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena omandavate laste sõnavara hindamiseks. Esmane katse eesti keelt esimese ja teise keelena omandavatel lastel pildikirjelduse abil saadud tulemusi võrrelda tõi esile, et laste pildikirjeldustes esines kõige enam substantiive, kuid samas oli ka rohkelt verbe ja nende hulgas dünaamilisi verbe. Seega kutsus pildikirjeldus kui staatilisemat laadi andmekogumismeetod lapsi siiski kasutama eri liiki tegusõnalekseeme. Nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena kõnelevad lapsed kasutasid sagedamini verbi *olema*, eesti keelt esimese keelena omandavad lapsed kasutasid kirjelduses eesti keelt teise keelena omandavatest lastest enam kognitiivseid protsesse märkivaid verbe.

Materjal sobib sõnavara hindamiseks hästi ning annab spontaanse kõnega üsna sarnase pildi keeleomandaja sõnavarast. Selgelt eristusid

tulemustes rikkama ja kitsama sõnavaraga lapsed. Pildikirjeldused olid nimisõnakesksemad kui näiteks nooremate laste spontaansed vestlused (Kütt, Argus 2018). Kirjelduse sidusust ning terviklikkust näitas aga tegu- ning asesõnade üsna sage kasutus. Kirjeldustes oli kasutatud rohkem omadussõnu, kui seda on tehtud spontaanses kõnes (Kütt, Argus 2018) ja pildiseeria alusel jutustamisel (Kütt 2018), kus emotsioonisõnavara oli kasutatud vähesel määral ja eelkõige sõnavaralt rikkamates jutustustes.

Kirjandus

- Argus, Reili, Piret Baird, Merylyn Meristo, Tiina Rüütmaa 2023.** Pilootprojekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja haridusasutuses“ laste keelelise arengu hindamise tulemused. Piiratud valimiga hindamine. Kevad 2023. Tallinn: Tallinna Ülikool, Haridus- ja Teadusministeerium.
- Argus, Reili, Piret Baird, Merylyn Meristo, Karin Zurbuchen, Helen Hint 2022.** Pilootprojekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“ laste keelelise arengu hindamise tulemused. Piiratud valimiga hindamine. Tallinn: Tallinna Ülikool, Haridus- ja Teadusministeerium.
- Argus, Reili, Helen Kõrgesaar 2014.** Sõnaliigid eesti lapse kõnes ja lapsele suunatud kõnes. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 10. Estonian Papers in Applied Linguistics 10. Toim. Helle Metslang, Margit Langemets, Maria-Maren Sepper. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 37–53.
- Argus, Reili, Andra Kütt 2022.** Acquisition of referentiality in elicited narratives of Estonian-speaking children. – Open Linguistics 8, 1, 133–157.
- Argus, Reili, Tiina Rüütmaa 2024.** Sõnavara ja konstruktsioonide areng eesti keelt teise keelena omandava noore õppija kõnes aasta jooksul. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 20. Estonian Papers in Applied Linguistics 20. Toim. Margit Langemets, Maria-Maren Linkgreim, Helle Metslang, David Ogren. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 5–24.
- Argus, Reili, Tiina Rüütmaa, Anna Verschik, Piret Baird 2021.** Mitmekeelsus, esimese ja teise keele omandamine. Peamistest teooriatest, uuringutulemustest ja õpetamise meetoditest. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, Tallinna Ülikool.
- Bergelson, Elika, Daniel Swingley 2012.** At 6–9 months, human infants know the meanings of many common nouns. Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A. 109, 3253–3258. DOI: 10.1073/pnas.1113380109.
- Bergelson, Elika, Daniel Swingley 2013.** The acquisition of abstract words by young infants. – Cognition 127, 391–397. DOI: 10.1016/j.cognition.2013.02.011.

- Bergelson, Erika, Daniel Swingley 2015.** Early word comprehension in infants: Replication and extension. – *Language Learning and Development* 11 (4), 369–380. DOI: 10.1080/15475441.2014.979387.
- Broccias, Cristiano 2012.** The syntax-lexicon continuum. – *The Oxford Handbook of the History of English*. Ed. by Terttu Nevalainen, Elizabeth C. Traugott. Oxford: Oxford University Press.
- Eesti grammatika 2024** = Helle Metslang, Mati Ereht, Külli Habicht, Tiit Henno, Reet Kasik, Pire Teras, Annika Viht, Eva Liina Asu, Liina Lindström, Pärtel Lippus, Renate Pajusalu, Helen Plado, Andriela Rääbis, Ann Veismann 2024. *Eesti grammatika*. Peatoim. Helle Metslang. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Fenson, Larry, Philip S. Dale, J. Steven Reznick, Elisabeth Bates, Donna J. Thal, Stephen J. Pethick, Michael Tomasello, Carolyn B. Mervis, Joan Stiles 1994.** Variability in early communicative development. – *Monographs of the Society for Research of Child Development* 59, 5, 1–173.
- Gentner, Dedre, Lera Boroditsky 2001.** Individuation, and early word learning. – *Language Acquisition and Conceptual Development*. Ed. by Melissa Bowerman, Stephen C. Levinson. New York: Cambridge University Press, 215–256.
- Hallap, Merit, Marika Padrik 2019.** Simultaanse kakskeelsusega 3- ja 4-aastaste laste grammatilised oskused eesti keeles. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 15. Estonian Papers in Applied Linguistics 15*. Toim. Margit Langemets, Maria-Maren Linkgreim, Helle Metslang, David Ogren. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 35–52. DOI: 10.5128/ERYa15.03.
- Hassinen, Sirje 2002.** Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain. Oulu: Oulu University Press.
- Kütt, Andra 2018.** MAIN-testi kasutamine eesti laste jutustamisoskuse hindamiseks. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 14. Estonian Papers in Applied Linguistics 14*. Toim. Margit Langemets, Maria-Maren Linkgreim, Helle Metslang, David Ogren. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 95–115.
- Kütt, Andra, Reili Argus 2018.** Eesti keelt emakeelena omandavate kuueaastaste laste sõnavara seosed emade sõnavaraga. – *Emakeele Seltsi aastaraamat 63* (2017). Peatoim. Mati Ereht. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus, 77–101.
- Li, Hanhong, Alex C. Fang 2011.** Word frequency of the CHILDES corpus: Another perspective of child language features. – *ICAME Journal* 35, 95–116.
- MacWhinney, Brian 2000.** *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

- Sandhofer, Catherine M., Linda B. Smith, Jun Luo 2000.** Counting nouns and verbs in the input: Differential frequencies, different kinds of learning. – *Journal of Child Language* 27 (3), 561–585.
- Schults, Astra, Tiia Tulviste, Kenn Konstabel 2012.** Early vocabulary and gestures in Estonian children. – *Journal of Child Language* 39 (3), 664–686. <http://dx.doi.org/10.1017/S0305000911000225>.
- Singleton, David 1999.** *Exploring the Second Language Mental Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stoll, Sabine, Benjamin Biskel, Elena Lieven, Goma Banjade, Toya N. Bhatta, Martin Gaenszle, Netra P. Paudyal, Judith Pettigrew, Ichchha Purna Rai, Manoj Rai, Novel Kishore Rai 2012.** Nouns and verbs in Chintang: Children’s usage and surrounding adult speech. – *Journal of Child Language* 39 (2), 284–321.
- Thordardottir, Elin 2014.** The typical development of simultaneous bilinguals: Vocabulary, morphosyntax and language processing in two age groups of Montreal preschoolers. – *Input and Experience in Bilingual Development. Trends in Language Acquisition Research* 13. Ed. by Theres Grüter, Johanne Paradis. John Benjamins, 141–160.
- Urm, Ada 2010.** Eesti laste sõnavara areng ja sellega seotud tegurid. Seminaritöö. Tartu Ülikool.
- Urm, Ada, Tiia Tulviste 2016.** Sources of individual variation in Estonian toddlers’ expressive vocabulary. – *First Language* 36, 6, 580–600.
- Vihman, Marilyn, Maigi Vija 2006.** The acquisition of verbal inflection in Estonian. – *The Acquisition of Verbs and their Grammar: The Effect of Particular Languages*. (= *Studies in Theoretical Psycholinguistics* 33.) Ed. by Natalia Gagarina, Insa Gülzow. Dordrecht: Springer, 263–295.
- Voeikova Maria 2015.** Introduction. Adjectives acquisition across languages. – *Semantics and Morphology of Early Adjectives in First Language Acquisition*. Ed. by Elena Tribushinina, Maria Voeikova, Sabrina Noccetti. Cambridge Scholars Publishing, 1–23.
- Waxman, Sandra, Xiaolan Fu, Sudha Arunachalam, Erin Leddon, Katleen Geraghty, Joo-Hyun Song 2013.** Are nouns learned before verbs? Infants provide insight into a longstanding debate. – *Child Development Perspectives* 7, 3, 155–159.

Vocabulary of children acquiring Estonian as their first and second language relying on a picture description vocabulary test

ANDRA KÜTT-LEEDIS

The aim of the article was to analyze the word class distribution of the vocabulary of 8-10-year-old children speaking Estonian as their first language ($n = 20$) and Estonian as their second language ($n = 25$), relying on a picture description test. Picture description has not been previously used for investigating the vocabulary of children acquiring Estonian as their first language.

The results indicate that the word class distribution of the vocabulary of children speaking Estonian as their first and second language is quite similar in picture description, and children's vocabulary in the picture description test is noun-centric. The difference lies mainly in the quality of vocabulary rather than the extent.

The number of nouns is slightly higher among children speaking Estonian as their first language, and the vocabulary is more varied. When conveying actions, children acquiring Estonian as a second language use more verbs indicating cognitive processes. The coherence of texts by children speaking Estonian as their second language is slightly lower due to the less frequent use of conjunctions and demonstrative pronouns, but their vocabulary of emotional words and adjectives is richer.

Picture description is suitable for assessing children's vocabulary because it allows children to use dynamic verbs and provides a fairly similar distribution of children's vocabulary compared to spontaneous speech data.

Keywords: Estonian as the first language, Estonian as the second language, picture description, vocabulary, word class, Estonian

Andra Kütt-Leedis
humanitaarteaduste instituut
Tallinna Ülikool
Narva mnt 25
10120 Tallinn
andra.kutt@tlu.ee